

Адыгэ макъ

Голос адыга

Адыгэ Республикэм и Правительствэ игъээзет

119

ЖъоныгъуакІэм и 21-р – я XIX-рэ лЭшІэгъум щыІэгъэ Кавказ заом хэкІодагъэ- хэм япхыгъэ Шыгъо-ШІэжь Маф

Адыгэ Республикэм щыпсэухэу
лъытэнгъэ зыфетшыхэр!
ТичыпІэгыу лъапІэхэр!

2019-рэ ильэсүү жъоныгъуакІэм
и 21-р Адыгейимкэ Шыгъо-ШІэжь
Мафэу щыт. Ильэсүү 155-кэ уз-
кілэбажымэ, 1864-рэ ильэсүү жъо-
ныгъуакІэм и 21-рэ, я XIX-рэ лЭ-
шІэгъум щыІэгъэ Кавказ заом ухыгъэ
хъуягъэ.

Заом нэбгырэ мин пчагъэ хэкІо-
дага, тятахь плашъехмкэ ушетыпІэ
къин дэдэу ар щытагъэ. А ильэс
чыжъехм щыІэгъэ хуугъэ-шагъехм
апкы кыккэе адыгэ лъепкыр гошыгъэ
хуугъягъэ: ашыщхэр ятарихь чыгужь
кынаагъэх, ашыщхэм егъээгъэ юфкэе
яхку къабгынэн фаеу хуугъягъэ.

Непэ, тятахь плашъехм шхъе-
кІэфэшхо афетшызэ, блэкІагъэр,
адыгэ лъепкыр кынишхуу кыфы-
къокыгъагъэр зыщтымыгъэгъупшэу
лЭшІэгыу пчагъехм къаклоц зэу-
ицкэгъэ күлтурэм, шэн-хэбзэ дахэ-
хэм атегъэпсихъагъэу тинеушырэ
мафэ нахышуу зэрэхүүтхэм, ти-
льэпкэ хабзэхэр кыззэрэтихъум-
щхэм, тичыгупсэ наху зэтегъэпс-
хъагъэ зэрэхүүтхэм тинааэ атедгэ-
тын фае.

Адыгей Кавказым ишъолыр анахь
рэхтхэм, анахь мамырхэм ашыщэу
ренеу зэрэштыштим тицыхъэ тель,
циф лъепкэ зэфешхъафыбэу аш-
щыпсэухэрэмкэ анахь мэхъанэшхо
зиэрэз зэгурьоныгъэрэ лъытэнгъэрэз
азыфагу ильянхэр ары.

ТичыпІэгыу лъапІэхэр, зэкІеми
тышъуфэлъало псасунгъэ пытэ шууи-
лэнэу, дунаир мамырэу, шоу щыІэр
кыжъудэхьоу, ублеплэ пстэуми гъэ-
хъагъэхэр ашышухуу шуупсэунэу!

Тиджэнкюо машо орэмыккүас,
Адыгейим иошьогу ренеу мамырэу
щэрэ!

Адыгэ Республикэм
и Лышъхъэу Къумпыл Мурат

Адыгэ Республикэм
и Къэралыгъо Совет – Хасэм
и Тхъаматэу
Владимир НАРОЖНЫЙ

ЮофшІэгъу дэкІагъом
къыдыхэлъытагъэу Адыгэ
Республикэм и Лышъхъэу
Къумпыл Мурат тигъуасэ
къуаджэу Тэхъутэмыхъуа
щылагъ. Зянэ-зятэ зимиэжъхэм
ыкыи ахэр зышхъащымытхэм
къафащэфыгъэ фэтэрхэм
ялункыбызэхэр аритыжыгъэх.
Юофхъабзэм хэлэжъагъэх
АР-м и Къэралыгъо Совет –
Хасэм и Тхъаматэ игуадзэу
Шъэо Аскэр, Тэхъутэмыхъо
районым иадминистрации
ипашу Шъхъэлэхъо Азмэт,
министрэхэм я Кабинет
хэтхэр, депутатхэр,
нэмийкхэри.

Адыгейим и Лышъхъэ Тэхъутэмыхъо районым щылагъ

Республикэм ипашэ Юофхъабзэм къы-
щыгыщызээ, посуплэ зээзгэгъотыгъэ
нубжыккэхэм игуалэу къафгушуа, гъэх-
хъагъаэхэр ашыккээз ящынгъэ гъогу
рыкконхэу къафэлъэуа. Нубжыккэ
нубгырэ 13-мэ мы мафэм посуплэхэр
яхъэ хуугъэ.

— Республиком щыпсэухэрэм алъ-
ныкъокэ тапашхъэ щыт социальне
пшъэрыхъэр гъэцкэгъэнхэр пстэуми
анахь шхъаэу щыт. Зянэ-зятэ зимиэжъ-
хэм ыкыи ахэр зышхъащымытхэм пос-
уплэхэр ягъэгъотыгъэнхэм иофиагъо
зерифшъуашу зэшотхынным сидигуу
тыпиль. Аш фэдэ пшъэрыль къитфегъэ-
туу УФ-м и Президентэу Владимир
Путиним, — кыыуауягъ Къумпыл Мурат.

Предпринимательствэм, унэгъо, специ-
алист нубжыккэхэм, нэмийккэ ылсынгъэ
афэхъуузынмкэ къэралыгъо программэ
зэфешхъафыбэм республикэм иоф зэрэ-
шашхэр, аш шуагъэу къатырэп нуб-
жыккэхэм ашынным, къафалотэнным мэ-
хъанэшхо зэрилэр АР-м и Лышъхъэ
къыхигъэшыгъ.

Пшъэшхэ нубжыккэу Анастасия Фи-
ленкэр посуплэ къызфащэфыгъэхэм
ацкээ къегущыягъ. Сыд фэдэрэ лъэнэ-
къоки ылсынгъэу къафэхъурэ республикэм
ипашэ зэрэфэрэзэхэр, аш фэдэ фыщы-
тыккэм къучайе къазэреритирэх хигъэун-
фыккэх.

БлэкІагъэ ильэсүү мы купым къы-
хиубытэрэ нубжыккэ 97-мэ посуплэхэр
арагъэгъотыгъэх, мы ильэсүүмкэ гухэ-
лъыр — нэбгырэ 115-рэ.

АР-м и Лышъхъэ поселкэу Инэм
зэкІом мыш щашырэ физкультурнэ-пса-
унгыгъэр зыщагъэптиэрэ комплексын
еклонлагъ. Мы проектым игъэцкээн
пэхухьашт сомэ миллион 72-р — феде-

ральнэ гупчэм, сомэ миллион 11,6-р —
шьольыр бюджетым къатупщицгъэх.

Псэуальэр игъом ухыжыгъэн, аш
даклоу комплексын къыпышыл чыпэхэ-
ри зэтегъэпсихъэгъэнхэ, лъэрсирко гъо-
гухэр ыкыи еклонлагъэхэр гъэпсигъэнхэ
зэрэфаар республикэм ипашэ къыхигъэ-
шыгъ.

— Физическэ культурэм ыкыи спортым
пышаагъэхэм япчагъэ ныхыбэ шыгъэныр
ары пшъэрыль шхъаэу зыфэдгъэ-
уцжууырэ. Нубжь зэфешхъаф зиэ
цыфхэм япсунгыгъэ агъэптиэнмкэ,
спортомен нубжыккэхэр гъэсэгъэнхэмкэ
мыш фэдэ еклонлагъэм мэхъанэшхо ил, —
кыыуауягъ Къумпыл Мурат.

Атлетикэ онтэгъум зыфэгъэсэгъэним
фытегъэпсихъэгъэ псеолъаккэу Инэм
щашыгъэми республикэм ипашэ щылагъ.
Мы спорт лъэпкымкэ дунэе класс зиэ
мастерэу, Урысюм ихэшипкыгъээ ком-
андэ хэтэу Родион Бочковым зэлүккэй-
дираагъ. Мы ильэсүү имэлтилфэгъум
атлетикэ онтэгъумкэ Европэм ичемпи-
онатэу куягъэм тиспортомен хэлэжъагъ
ыкыи командэм хэтэу хагъэунэфыкырэ
чыпэлэ къыдихъыгъ. Аш ылеккэ Урысюм
и Кубок къыфагъэшшоагъ.

Атлетикэ онтэгъум, спортым зэрэпса-
оу, хэхъонгъэхэр ышынхэм зынаэ тет
АР-м и Лышъхъэ къэзэрэугоицгъэхэр
кыгъэрэзагъэх.

Тэхъутэмыхъо районым ипсэуплэхэм
общественэ чыпэлэхэр зэрэшьзэтира-
гъэпсихъагъэхэри Къумпыл Мурат зэ-
ригъэлэгъууыгъ. Аш епхыгъэу район
ыкыи поселковэ администрациихэм яп-
шэхэм пшъэрыльхэр ашигыгъэх.

Джащ фэдэрэ «линие занккэм» ильэхъан
зыкыфэзэгъэзагъэхэ цыфхэм республи-
кэм ипашэ шхъэихыгъэ зэдэгүүшыгъэ

адыриагъ. Поселкэу Яблоновскэм ынааэ
къызэрететымкэ, аш игумэкыгъохэр
дэгээзэзжыгъэнхэм зэрэптильм афэш
ащ щыпсэурэ активистхэм АР-м и Лышъ-
хъэ тхъауеугъэсэу къырауагъ.

Республикэм ипашэ къызэрэштэймкэ,
муниципалитетм гумэкыгъуабэ ил, ахэр
чээзу-чээзуу зэшшуахых. Тапэки аре-
щтэу щытшыт.

Поселкэу Инэм щашырэ гурьт еджап-
лэу Советскэ Союзым и Лышъуужъэу
А.Березовоим ыцээ зыхырэм къэ-
лэдэжэкло 1100-мэ атэлтигээ. АР-м и
Лышъхъэ мыш къызекуулээм учрежде-
нием ипашэ, посольшхэм гүүшэгъу
афэхъугъ. Мы проектым зэкІемкэ сомэ
миллион 720-рэ фэдэз тифэшт, аужырэ
шахъэхэм адиштэшт.

Непэрэ мафэм ехүлэу еджэлэхэр
иуахыжыгъ, аш ычыпэлэ учреждениямкэ
къашы. Еджаплэ агъэпсырэм Анатолий
Березовоир эрэбыыштыгъэ самолет-са-
гуультийр щыгъэуцугъэним республикэм
ипашэ дыригъэштагъ.

Яблоновскэм щашырэ къэлэцыкыу
ыгыпэлээр мы ильэсүү тигъэгъэзээм
атынэу агъэнафэ, аш зэкІемкэ сомэ
миллиони 150-рэ тифэшт. Джащ фэдэу
АР-м и Лышъхъэ мы посуплэдэг тет гурьт
еджаплэу N 5-м ихъэлэгъ. Поселкэм
щыпсэухэрээр къэлэдэжаклохэм къараты-
рэ шхъыгъохэм язытэл ымыгъэрэзэхэу
республикэм ипашэ пчагъээрэ зыкы-
фагъэзагъ.

Мыш епхыгъэу Къумпыл Мурат профильнэ
министерствэм ипашэ пшъэрыль гъэпсихъэхэр
мыш дэжым гъот маккэ ыкыи сабыибэ
зээрийс унааюхэм анахъэу анаэ атыра-
гъэтинэу къафигъэштагъ.

ТХАРКЬОХО Адам.

Сурэтийр А. Гусевым тырихыгъ.

Трахъо Лыу къызыыхъугъэр мыгъэ ильэси 165-рэ мэхъу

Адыгэ лъэпкым бэ фэзыштэгъэ, шүшэнным къифэхъугъэгъэ,
сатышышхоу щытыгъэ, общественнэ Ӏофхэм чанэу апылыгъэ
Трахъо Лыу къызыыхъугъэр мыгъэ ильэси 165-рэ хьущт.

анах цэрыгохэм ыкчи лъэрхъэхэм ар ашыгъыгъ. Екатеринодар изы квартал (Мамырныгъэм иурам) тетхэ унэхэр аш имылькукъэ ыгъэпсыгъэх. Ахэм зыщылсэухэрэ унэхэр, шхаплэр, хъамамыр, общежитиер, мэшчытыр ахэтгъэх. Цыфхэр къизэрэклэйхъегъэм тетзу Пшызэ шъолтыр аш лъэмидж тырилхъегъагъ, Екатеринодар ирайонэу Дубинкэрэ адыгэ къуаджэхъэмрэ зэрилхъихъу мыжъо гъогу ыгъэпсыгъагъ.

Трахъо Лыу шүшэнным къифэхъугъагъ. Ижабзэклэ арэл, шоу ышэрэмкъэ аш цыфхэм

заригъештагъ. Адыгэхэм, урысхэм аш лъытэнгъяшко къыфашиштыгъ, шуклэ ыццэ ралоштагъ. Я ХХ-рэ лъаштэгъум иублэгъу Л. Н. Трахъом ичирбышгъяжъэ завод къыщыдагъэ-къыгъэ чырбышымкъэ къуаджэу Кошхаблэ, етланэ Екатеринодар мэшчихэр ашыгъэпсыгъагъ.

Гупыкъышхо зиэгъэ меценатыр цыфхэм ашымыгъупшэнным, щысэ тирахынным афэйорыштэшт Адыгэ Республика и Аппшэрэ Хыкум и Тхъаматэу Трахъо Аслан Урысые Федерацием исурэтшхэм я Союз хэт сурэтшхэм Филатов Сергей Трахъо

Лыу исурэтэу ышыгъэр А. К. Бузарымрэ О. М. Соловьевамэрэ ятхыльэу «Стрела времени: биографические очерки о Лю и Аслане Траховых» зыфиорэр Адыгэ Республика и Лъэпкъ музея зэраритыгъыгъэр.

Джащ фэдэу Краснодар къэральгъо тарихъ-археологии музей-заповедникэу Е. Д. Фелицинымын ыццэ щытми нэмикл экспонатхэр ратыжыгъэх. Адыгэ лъэпкым бэ фэзыштэгъэ, щышэнгъэ гъогу гъештэгъон къэзыкъугъэ сатышхэхъумэй хъалалтыр лъэхжхэм ашымыгъупшэнным ахэр фэйорыштэх.

Шъыпкъагъэ зэрэхэлъым, акъыл зэрийэм, цыфхэм ыгуу зэрафызлахъыгъэм яшыагъэхэ аш мылькушхо ыуѓыон ылъэ-кыгъ. Лъэпкъэу къызыыхъекыгъэ-

хэм емилытыгъэу чыплэ ыкчи ифэхъэрэ Трахъо Лыу имылькукъэ адэлэштагъ.

Я ХХ-рэ лъаштэгъум иублэгъу Кубань хэкум ипромышленник

Іофшэнныр къэзыухъумэхэрээр

Іофшэнныр къэухъумэгъэнмкъэ специалист анах дэгъур къызшыхахыгъэ зэнэхъокъу блэкыгъэ бэрэскэшхом Мыекъопэ районым ит гъэпсэфыпэу «Даховская слобода» зыфиорэм щыкъуагъ.

Урысыем и Кыблэ Федеральнэ шьольыр исубъекти 8-мэ, Адыгэим, Кырым ыкчи Къалмыкь республикэхэм, Астраханске, Ростовске ыкчи Волгоградске хэкухэм, Краснодар краим, къалеу Севастополь, яспециалистхэр аш хэлжъагъэх.

АР-м и Лышхъэ ыкчи Правительствэм ацлэклэ хъакхэхэм шүфэс къарихыгъ АР-м іофшэнныр ыкчи социалнэ хэхъоногъэмкъэ иминистрэу Мирзэ Джанбэч. Исенэхъат хэшыкъ ин фызиэу, ишшэ-ритьхэр икуу зыгъэцакхэхэр специалист дэгъухэр іофшэннын икъэхъумэн фэгээзэгъэнхэм мэхъанэ ин зэрийр, цыфхэу іофшлапэм лутхэм япсауныгъэ, яшыэнгъэ аш бэклэ зэрэхъягъэхэр къыхигъэ-шыгъ, іофшэнпэ чыплэхэр къэзштыхэрэм ахэм якъыххын лъэшэу анаэ тырагъэтин фаеу зэрэштыр къигъэтхыгъэ, зэнэхъокъум хэлажъэхэрэм яшынгъэ икуу къагъельэгъошунэу, пынкъэ къа-фэхъунэу къафэлэгъуагъ.

Іофшэнпэ чыплээм тхъамыкъагъо къы-щыхъуагъэм ар зэрээхэпфыщымкъэ, аэрэ медицинэ Ӏэпштэгъур зэрябгэгъо-тыщымкъэ, іофшлапэм лутхэм зыкъиз-рахуумэжьшхэ пкыгъохэр икъоу зэралеклэбгэхъащхэмкъэ, іофшэнним икъэхъумэн зэрэфэбгээсэхтхэмкъэ, нэмийл тэнэнькъохэмкъэ шэнэгъеу ялхэр зэнэхъокъум хэлажъэхэрэм къагъельэ-гъуагъ. Субъектхэм ягъэцэлкэло хэбзэ органхэм ялтыклохэр жюри хэтгэгэх. Адыгэим, Ростовске ыкчи Астраханске хэкухэм яспециалистхэр анах дэгъур къыхаххыи, финалым хэхъагъэх. Аш теклонигъэр къыщидихыгъ ООО-у «Газ-пром добыча Астрахань» зыфиорэм іофшэнним икъэхъумэнкъэ инженер шхалалэу Виталий Алексеевым.

Зэкэ зэнэхъокъум хэлэжъагъэхэм зэрэфэрэзэхэр къызшилорэ тхъильхэмрэ нэпээлэ шүхъафтывнхэмрэ аратыгъэх, теклонигъэр къыдэзыхыгъэм ноутбук фагъэшьшошагъ.

Мыш фэдэ іофтхъабзэ Кыблэ Федеральнэ шьольырим ятюнэрэу щызэхашэх. Блэкыгъэ ильэсэым аэрэу Ростов хэкум щыкъуагъ, мы субъектым іофшэнныр ыкчи социалнэ хэхъоногъэмкъэ и Министерств къяшакло фэхъуугъагъэр.

ХҮҮТ Нэфсэт.

Проектэу «Тинахъыжъхэр» зыфиорэр

Федеральнэ проектэу «Тинахъыжъхэр» зыфиорэм тегъэпсихъагъэу 2019-рэ ильэсэым къыщегъэжъагъэу Адыгэим іофтхъабзэ гъэнэфагъэхэр щызэштүахыхуагъэхъагъ. Лъэпкъ проекти «Демография» зыфиорэм тегъэпсихъагъэу ар щыт. Адыгэим и Лышхъэу Къумпыл Мурат іофтхъабзэхэм ягъэцэлкэн зэрэхъорэм ренэу ынаэ тыргъэты.

«Проектэу «Демографилем» тегъэпсихъагъэу тинахъыжъхэм яшылакъ нахышу шыгъэнным, ахэм Ӏэпштэгъу ятыгъэнным ехъигъэхэ іофыгъохэр зэрээштүахыхэрэм тинаэ тетгэгъэты. Тэ эзкэми тзызыфаэр тинахъыжъхэм псауныгъе ялэу, яамал ельныгъе щызэнэгъэм ялах хашыханыр ары. Ахэр бэгъашэхъ хуунхэм пае яшыкъигъэхэм амалхэр зэкэ ядгэгъотионхэр тэ типшъериль», — къыуагъ Адыгэим и Лышхъэ.

Гүшүлэв пае, республикэм гериатрическэ къуулкъу щызэхэгъэнным ехъигъэхэ іофшэнхэр маклох. Аш нэмиклэу ильэс 65-м шлокыгъэхэу къуаджэхэм ашыгъсэухэрэр медицинэ организациехэм анахэ-сийхэм пае автотранспорти 10 къэтшэфыгъ. Нэмикл

льэныкъор — федеральнэ проектэу «Тинахъыжъхэр» зыфиорэм тегъэпсихъагъэу джыри ыныбжыкъэ пенсиием нэмисыгъапхэм сэнэхъат тедээ ягъэгъотыгъэнным иофф зэхэшгэгъэнэр ары.

Адыгэир ахэм афэдэ іофтхъабзэхэм язэшохын фөхъагъ. Зээгъыныгъэу зыкэлтхагъэхэм тегъэпсихъагъэу федеральнэ бюджетым къикыгъэ сомэ миллиохи 9 фэдэз республикэм къиклэхъагъ, аш республикэ бюджетими къыхагъэкынышь, мыльку пэуагъэхъащ. Мы ильэсэым ыклем нэс нэбгыри 130-м нахь мымакхэм ахьщэр апэуагъэхъащ. Непэклэ проектым нэбгыри 8 къыхеубытэ.

Проектым ишшуагъэклэ джыри пенсием нэмисыгъэхэм щызэнэгъэм ильэныкъо зэфэшхъафхэм япхыгъэу

яшынгъи ялэпэлсэнгъи къызфагъэфедэн альэкыщ. Джащ фэдэу сэнэхъат 60 фэдиз ахэм алэ къырагъэхъан альэкынэу щы.

Аш фэдэ цыфхэу шлонгынгъэ зиэхэм сэнэхъатыкъэ алэ къырагъэхъаным е яшынгъэхэм ахагъэхъоным пае еджэн амал ялэшт. Сэнэхъатым ельытыгъэу еджэн курсыр сэнэхъат 16-м къыщегъэжъагъэу мэзи 3-м нэсын ылъэкыщ. Проектым хэлажээ зышлонгъохэм Адыгэ Республика и УГСЗН-м е къалхэмрэ районхэмрэ цыфхэм іофшэн ягъэгъотыгъэнмкъэ гупчэхэу адэхъэм зафагъэзэн альэкыщ.

Адыгэ Республика цыфхэм іофшэн ягъэгъотыгъэнмкъэ икъэралыгъо къуулкъу и Гъэйорышлапэм къызэрэтигъэмкъэ, проектэу «Тинахъыжъхэр» зыфиорэм тегъэпсихъагъэу республикэм іофтхъабзэ гъэнэфагъэхэр щызэштүахых. А іофшэнныр нахь тэрээзэу зэхэшгэгъэнным пае гъогу картэу «2019 – 2021-рэ ильэсэхэм ательятаагъэу пенсием джыри мыклюагъэхэм Адыгэ Республика іофшэн щягъэгъотыгъэнр» зыфиорэр аухэсэгъ.

АДЫГЭ ГУР

«Музей нэпэепльхэр шыхватэу къеуцух» зыфиорэ тхыль гэшэгъоныр кыдээзыгъэгъигэ Ехүтэнайдж Хъэсэн адыгэ Іашэ-шъушмэ фэгэхыгъэу ышээрэм тыщигъэзэнэу тызельэум, шыхащтыхъужыр зимыкэсэ цыф губзыгъэм джэуап гэшэгъон кытитыжыгь: «Сэ сшээрэ тэклур а тхыльым дэт. Пстэуми анах дэгьюу а тофым хэзышыкырэр Мэрзэй Аслынбэч». Зыцэ кыриогъэ шэнэгъэлэжыр игупшигэхэмкэ кыддэгощаагь.

Адыгэхэр, пстэуми зэршээ, тарихьми кызэргээльягьюу, пэсэрэй лъэпкыяж. Кавказым итарихь ильэс минил-минитиф-кэ ухэлэжэжмэ, тильэпкэ зычыпли къикэу къемыкыуагъеу мыш зэрэгшыгсэугъэм археологиери тхыдэри тельхапэ фэхүүх. Кавказым игупчэу алтыэрэ Къэбэртаем щегъэжьагъеу, Псыж лъэныкъокэ хылушьом, Абхазым пэблагъеу, Темир-Къохъепэ Кавказ зыфаорэ чыпли нэс кызэлэниубытырэ чынаалъэм ижь-ижыжкэ адигэхэр щыпсэугъэх. Европэмрэ Азиемрэ зээзыхырэ тьогу пстэури мыш щызэблэгы. Лъэпкыбэмэ ячыпли ахъожьыг ушхъагыу зэфэшхахмэ апкъ къикэу, ары къес гъогу зэхкыпли тесигъэ тихэу ахэм зеклыапли афэхүщтигъэ. Зепхъокло лъэпкхэр Азием икхыхэти Европэм клоштыгъэх, Европэм къикэу Александр Македонскэр Азием езэнэу зэкюми мышкэ блэкыгъагь. Тильэпкэ джащ фэдэу зэблэкыпли тести, ышхъэ, ичигу кыуухумажыным пае, фай-фэмыими, заом фэгэхыгъэ тофхэм, Іашэ-шъушмэ, шым апильын фае хуушигъэ. Іашэ-шъушмэ пшынным пае ар зыхэпшикын гъучи уйэн фэягъэ. Гъуапльэ, джэрз-къэлаир, гъучи кычхэхылэхэр сидигуу щылагъэх Кавказым. Тызэрс хэкум имызакъо, ильэс миниш-минил-кэ узэкилэбэжкэ Азие Цыкызыфаору джыддээм Тыркуу Чингисхъан, Темирлан яздэхэм

льэпкхэр заубытыхэ нэуж, ахэм аящиц Ӏепласэхэр амыукхэу ежхэм зыфагъэлажэхэу зэрэштыгъэм. Сыда пло-мэ ежхэм аш фэдэ шэнэгъэяягъэ. Сэ сизэрэггуэрэмкэ, сарматхэр, аланхэр мы чыплем къизэхкэх нэуж, ахэм тичигу бэрэ исигъэхэр къахэгъэ, ежь адигэ чыгур Іашэ-шъоша зэгэлэшыгэу, мыш щашхэрэй чыпли чыжхэм ашызэбгырыхэу зыщтыгъэр. Тишихэр бэу ашэфыщтыгъэх. Сыда зыклащэфыщтыгъэ тельхэпэ дэдэр ары.

Зэо зэпымычжым зыхэтхэкэ, адигэхэм сид лъэныкъокли ялаш анах дэгүун фэягъэ. Чатэ, къамэ, сэшхо, ёшбэ зыфэлпоштхэр: а пстэуми лъэуж къагъэнагь. Гынышэр къежэхнэм ылэ пэлэпкыбэ щылагъэп адигэхэм къапэуцушъунэу, акхъанэу. Урыс гъунапкэм тетигъэ къалэу. Аштыхъан илаш Артемий Волымскэм къетхыжы: «Зы адигэ оркыим нахыбэ фызэшокыщт къумыкъухэм е дагыистан лъэпкхэм яздэклиш нахы». Ежхэр маклехэм, ялэзагъэкэ, ялэпэл-сагъэкэ адигэхэр атеклоштыгъэх адрэ лъэпкхэм. Гынымрэ топымрэ къизежэхэ нэуж, шхончхэр, шхончкэхэр ашхэу зырагъэсасьгэми топ ашынштэгъэ, я XIX - XX-рэ лъэшэгъухэм зэон тофым ылъэныкъокэ шэнэгъэ алэклэлтигъэп, ары къазкыитехъагъэхэр гъуненгъэхэр. Урысые империи.

АДЫГЭ ЧАТЭМ ЕЖЬ ИТЕПЛЭ ИЛ

Джы маисэм (острый меч) къышдэгъэжьэн, анах жы дэдэу Европэм къышагъотижыгъэр джэрз-къэлай захэгъэтхуагъэм хэшыкыгъэ мывот «маисэ занкы» зыфаорэр ары, къышащтыгъэри тичыналь. Джэрз-къэлай зэхэлтийр аш фэдэу пытэп, зэпкышьущтэти, ар къыхэе пшы хуушигъэп, сантиметрэ 60 хууми аргыгэ. Шэнэгъэлэжхэр зэргупшигээрэмкэ, гъучыр пстэуми азу зыгъэфедэу езгэжьагъэхэр хыатхэр ары. Кавказым а шэнэгъэр къэзыхыгъэр ахэр арыми тшэрэп, ау Кавказими жы дэдэу гъучыр щагъэфедэу аублагъ, чатэхэр ашхэу рагэжьядж. Сэшхор тэлкэ нахь класэу къежьагъэуу къыштошы.

Чатэм ехыллагъэу шэнэгъэлэжхэр яшшошхэр зэтэфээрэп. Бэмэ къало чатэр къэзүгупшигъэгэ хы Шуцлэ луушном темиримкэ лусыгъэхэ лъэпкхэр ареу. Тэ аш эи хэтхүүхэрэп, ау, тэ тильэпкэ къумыгупшигъэми, адигэ чатэм ежь итеплэе илагъ адрэ чатэхэм афэмидэу. Адигэ чатэр къыхэ дэд, аш фэдэ чэтэ къыхэ тигъунэгъу лъэпкхэм агъэфедэу щыгъэгъэп. Адигэ чатэм пчыпиджынэм ехыышырэу, папцэу, къыхэу, сантиметриш-пшык-күтф фэдизэу чэтэпэ пыгъэу-циагъу щыгъэ. Аш къегъэлтигъэ чатацхэмкэ зэрэупклатэрэм нэмыхкэу, урыпиджэу зэрэштыгъэр. Ар джащ фэдизэу къыхэти, пчы пыгъынри, а чатэр пыгъынри тури зыгъэ. Пчыр метришкэ ыгүзэгү дэжь убытмэ, а метрэ ныкъор ары къыпфэфедэштыр. Сантиметриш-пшыл этилээ илээхэдээ чатэр зуубытыкэ а пчы дэдэр пыгъын фэд, сида пломэ адигэ чатэм ылэ папцэ ашь джанэр клоцьириутыгъэ. Іашабэ пкэрышагъэу къемылъэшхокэу, пчыр амьгъэфедэхээ зэхум, адигэ чатэр Іаш бэлахъэу щыгъэ.

Адигэхэм мэлү (щит) зэрахэштыгъэп, ашьоджанхэр дэгьюу ашыхэти, псынкэу зеклоштыгъэ адигэ зеклоньы. Язэуаки, шыр зэрагъэсэр шыкырэ зэрахээр яшэм тэгээпсыхъэгъагь. Зэрэмаклехэм къыхэкэу, тхагъэпцыгъэ зэрамыхъэмэ, пчым теклошьущтэгъэхэп. Клатхъужы фэдэу зашызэ, пыир агъэблэрэгыти, мэзым хащэти, къапэу-цужыщтыгъэх. Угу тлуушигъэу узэонным пае, Іашэ-шъушмэ кээзэгъэшыгъэу ўштын фэягъэ.

СЭШХОР ЧАТЭМ ҮЧИЫПЛЭ ИУЦУАГЬ

Сэшхомрэ чатэмрэ зэбгяаштэхэмэ, сэшхоклэ чатэм упэу-Хъакланлэ узыкоклэ бысымым

цужьышьущтэп. Чатэр нахь лъэш. Ау шхонч е къерахъо пыгъмэ, пыир чыжьэу хэбгъэ-фэнимкэ чатэм мэхъанэ имы-лэж мэхъу. Шхончыр къызэжьэм, пстэуми афэмидэу, къерахъо зыклоц игъэтхыкыгъэм (нарез у ружья) щэу къи-кырэм сид фэдэ ашьоджанэри клоцьириутыгъэ. Шхончылэгъэп (нарез у ружья) щэу къи-кырэм сид фэдэ ашьоджанэри клоцьириутыгъэ. Шхонч чыпэлэгъэп игъэтхыкыгъэр адыгэхэм я XVIII-рэ лъэшэгъум къызфагъэфедэу зырагъажьэм, чатэм имхъанэ къыкычигыг. Ашьоджанэр клоцьириутынным пае адигэ чатэр ишкылэгъэжыгъэп. Апэрэмкэ, а чатэр хыльягъэ. Ятлонэрэмкэ, ашьоджанэр шхончкэ зэрэхпхыру-утрэм аш имхъанэ къыригъэ-хыгъиг. Джащтэу чатэр амьгъэфедэжьэу хууи, аш чычыпэ сэшхор къиуцагъ, ар бэлэ нахь псынкэагь. Хъан-Джэрые ытхы-щтыгъ: «Шхонч зиэм сэшхо илэн фэягъэ». Сыда пломэ, шхончкэ пчым уеошь, уахэльадэшь, нэужым сэшхор огъэфедэ, ары аш имхъанэр.

Къамэр яшэ, зэрышхэхэрэ ИЭМЭ-ПСЫМЭП

ИУТЫГЬОШ[оп]

цихъе зэрэфэпшырэр къэбгээльэгъону уфаемэ, уилэшэ-шьуашэ зыпылхыти, хэгърэим ар зычылпэ пильэштыгъэ, ау къамэр ащ щынгъэп, ар сыйдигъуи бгольгиг. Къамэкэ бывлым шуабзыштыгъэп, ыанэми къыншызфагъэфедэштыгъэп, емыклоу альйтэштыгъэ, ар ыашшь, заом тэгээпсыхъэгъаг. Лы рызепыуупкыштмэ, къэмэшшэлъис (подкинжалный нож) алоти, къэмальэм ыкыыб сэ цыкыу ильэу къыздырахъакыштыгъэ. Къамэр сыйд фэдэрэ хъульфыги ильэс пышыкүллым къыншгээжжагъэу ыыгыштыгъэ. Бгырыхалъэу къамэр гошлагъэмэ, клаалэр лыыпкыым иуцуагъэу альйтэштыгъэ, ахэр агомылъэу къаклухъаныр емыклюг.

Адыгэхэр зэкі зэоліеу щытыгъэх. Кілэцыкілухэм ильес 14-м щыкілдзагъеу, пщы-оркъхэм ильесих — бѓум къышетъягъеу шы тесыкіе арагъашіштыгъэ. Ильесибгъум пщы-оркъхэм ясабыйхэр аталькъхэм къанеу аратхети, ащ пае «сабый іешэ-шъуш» алоти, къэмэ, сәшхо цыкілухэр, шхонч афашибытъгъэх. Ильес 12 — 14 хъуфхэ зэоным фагъасәштигъэх. Нэужым нахь іешэ тегъепсыхъягъэхэр аратытъгъэх. Ильес 16 — 17-м зекло клохэу рагъажъаштыгъэ. Изакью е куп игъусэу къонтх (трофей, добыча) къыхыжыгъемэ, ар зэолі хъугъеу алъитәштыгъэ. Ныбжымкіе пфызашомыкыжымэ, хабзэ щылагъ «нэкілпэ упсыжъ» aloy. Зынәклапэ зыупсыжыгъэр жы хъугъеу, зеклон пшъерильыр къытемыфэжъеу алъитәштыгъэ, «пенсием» klyagъем фәдагъ.

Заомрэ мамыр щыІЭныгъэмрэ

Джааш фэдэу ягъашэл къахыгъ адыгэхэм. Ахэм зэон нахьре юф ямышагъэу зыгорэм къышлошими, ар шыныкъэп. Зеколц щынэыгъэм хэтыгъэхэр пынзоркхэр арых. Мамыр щынэыгъэр къапштэмэ, лэжыгъэ къэгъэкынки, бывым юфки, хэтешлэнки тичыгу пэрьтэу щытыгъ. Шиенэгъэлэхжэхэм къизэралорэмки, коц къэгъэкыныр апэу къызщежъягъэр Иранымрэ Тибетрэ. Ау мышэрийсэм апэу үүж зынхиагъэхэр Кавказыр ары, чыгхатэхэр апэу къызщежъягъэхэр кавказ лъэпкъхэм адэжь. Пхээшхъэ-мышхъэхэмки, лэжыгъэхэмки, шы, мэлы зыфеплощтхэмки адыгэхэр ӏезагъэх. Ежь чыгури байти, зеклэ щыбагъоштыгъэр. Мыш фэдэ чыигу байр нэмыхихэм алэкламыгъэхьаным пае, фай-фэмы-ехами зэонхэу хъуштыгъэх.

«Зэопл лъэпкъ» тюмэ, ар яшэн-хабзэу щытыгъэу плъйтэ-ныр тэрээп. Адыгэхэм мон-голхэм, татархэм афэдэу нэ-мыкI лъэпкъхэм ячыгухэр аубытхэу щытыгъэп. Яхэку, ячыгу щэпсэухэти, яшхъафит-ныгъэ къаухумэным пае зао-щтыгъэх. Ары Ышшэ-шьошэ Йофым мэхланэншо зыкыратыштыгъэр.

Хабзэр щыләнүгъэм цыифхэр зэрээзыеклощтхэмкіә къаугу-пшысыгъэ псэуклэу ары. Хабзэр щыләнүгъэм хемызэгъэжызыхъукіә, адыгэхэм хасэ зэхажети, а къафэмыфедэжыырэхабзэр Iуагъэкlotыти, нэмыйккъаштәцтыгъэ. Гуцыләм пае, нахьыжь-нахьыкі, бзыльфыгъэхъульфыгъ зэфыщтыкіәхэри азэон шэн-хабзэр ары къызтекиыгъэхэр. Къарыушом къарыунчыэр къызериухъумэн, нахьыжьрэ нахьыкіәрэ гъогу зэдитехъэхэмэ, гъогум шыуиту щыззелукіәмэ зэрэзеклонхэ фаер, аш нэмийкіхэри. Унагъор къапштэмэ, унэ клоцым бзыльфыгъэр щынахьыжыгъ. Хъульфыгъэр унэм щыхъаклэу алъитэштыгъэ, нахьыбэм хъакләшым щыләштыгъэ. Сабыйхәми, унэлутхәми ялоф ыуж итыгъэр бзыльфыгъэр ары. Ау хъульфыгъэрэ бзыльфыгъэрэ гъогу зэдитехъа-хъэхэмэ, хъульфыгъэм ывшшэзекіә дильхъажыщтыгъэ, бзыльфыгъэм хъаклә фэдэу уасэфишыщтыгъэ. Синибджэгъую Шэпар Мухъэмэд ылощтыгъэ: «Хъульфыгъэр Iәкыбын къэралыгъо Ioфхэмкіә министрэм фэд, бзыльфыгъэр — хэгъэгу клоцIoфхэмкіә министр».

Сыда адыгэхэр аш фэдизрэ зык! Эзэуагъэхэр?

Ішэх-шьошэ шыныкъе пышынным пае экономикэ льэш уицэн фое. Тарихым къегъельтъю адыгэ ашъоджанэхэм урыс пачыхъэмрэ иран шахымрэ къазарекъенчайштыгъяхэр Аш

фэдэ зы пкъыгъо пшыным
ильэс-ильэситу ыхыщтыгъэ.
Аш щи клоцырыкыцьтыгъэ,
чатэми ыулклатэцтыгъэ, джащ
фэдизымкэ пытагъа ыкки псын-

кынгъэ. Къялотэжбы ашт фэдээ джанэ горэм цу шыиту ыуасэ лъатыгъаъ. А лъэхъаным ар мылькушхааъ. Пиши анахь лъэш дэдэм оркъ миниту-миниш илэштыгъэ. Оркъ зимыгъэпшир пиши-кэ альтыгъэштигъэп. Оркъыр ежийненным пае, оркъ тын ытын фэягъэ. Заом тэгээлэлсэхъаъ хъуным пае мылькии былыми зыфаер ригъэгъотыгъэ. Экономикэ лъэш зимыгъэ лъэпкъхэм ялэшэ-шъуаши тхъамыклагъ, нэмыкэ лъэпкъхэр тынчэу къяза-оштыгъэх. Адыгэхэм я XIX-рэлэшшэгъэур къэсыгээ зи къязэо-шъугъэл. Сыда пюмэ, дэгъоу узэндигъаъ. Яэкономикэ ежье зэрэфаеу зэрагъэзекштыгъэ. Шыхэр лъэплагъэх, адыгашыр нэгъоицами, къалмыкъышими ашхъашыкынштыгъэ. А зэстэгээ

ри мыльку. Адыгэхэр тхъамы-
клагъэхэу, хүнкіеным хэпсэ-
укыгъэхэу зыощтыгъэхэ урыс
тарихъытхэр щылахъэх. Ахэр
зыкізэуягъэхэр тхъамыкіхэкэл-
арэп. Джыдэдэм Дагыстаным
кыышыкіедзагъэу хытушом нэо-
тичыгурэ гүнэгьу лъэпкъхэм
яхэмрэ зэбгъашхэмэ, адыгэ-
хэм ячыгу нахь дахэ, нахь бай,
нахь чыгу уцышьо зиэ ахэты-
гъэп. Сыд щыщи кыышыкыщы-
гъэ, зымы фэнкъуагъэхэп,
зыфаехэр агъотыщтыгъэ. Бэрэ
зекло клохэу зыкыщтыгъэр
ныбжыкіхэр лыпкъым иуцо-
ным фэгъесэгъэнхэр, лъэпкъыр
кыазэтегъэнэгъенным пай.
Арышь, лъэпкъыр тхъамыклагъ-
плон пльэкыщтэп. Гуннхэм яльэ-
хан кыщегъэжьагъэу зэмэн
блэкыгъэп адыгэхэм зыгорэ-
къатемыбанэу: хъазархэр, алан-
хэр, монголхэр, татархэр... Зыр
блэкімэ адэр къесэу, ежь заом
ыпсхъягь лъэпкъыр, яшэн-ха-
бзи заомкі нахь гъезагъэ ары-
зыкіхъувгъэр.

Ащ қыкыларып адигэхэр дэхагъэм, мамырныгъэм фэмыйягъехэу. Ахэм яшхъафитныгъэашлокодынным ыләкі псөүкѣдахе ялагъ: ифешьош эзхэты-кіер, бзыльфыгъе-хъульфыгъем азыфагу дэл нымысыр, цыфыпәпчъ ынапә къэзыухъумэрэфитынгъэр. Джыдэдэм анархистхэр, коммунистхэр, социалистхэр кіэхъопсых цыфыр зэрэпсэн фэе хабзэ къау-гупшысынэу, адигэхэм зэккери къяхъуапсэу а лъэхъаным зэхальхъэгъярг а псөукі дахэр. Зыплыхъакло къэккогъялгъэхэнджылыз, француз тхаклохэм къялотэжъыштыгъ: «Къэралыгъуи, полиции, хъапси ямылэу ежъхэм заухъумэжъышу ыкки шхъафитэу мэпсэу мы лъэпкыр, азыфагу хэбзэ еклю дэллэу, тхъамыкіери, байри къахэмшэу».

Урьс тхыдэтххэм ашьогъэшэл-
гъоныштыгъэ Бытырбыиф ильэ-
ситүкэ щыгаагъэхэу хэкум къа-
гъэктюжьыщтыгъэх адыгэ клалэ-
хэр урьс шэн-хабзэм димы-
хыхихэу, зэрэцьтыгъэхэм фэдэу
къизэрэнэжьыщтыгъэхэр.

Лъым хэлъыр гъэкІодыгъуай

Шэн-хабзэм ылъэнүүкөкіе зи кыттекиоштугъэп тэ. Жыланымыгъэкэ, пчагъэкэ, къарыуқэ къизэрттекиулагъэхэр. Нәмыкылъепкыым ипсөукэ, изәхәтыкіе нахь дәгъоу зыкли ылъытәштитгъэп адигэм. Цыфым уенәпешъоон, гүшүәм пае, пышлыйр бъэгъольеу утын епхын, бзыльфыгъэр бъэптиутын — ахэр щызекиоштыгъэп тихэку. Урысыем аш фәдэхэр нахь щыхэбзагь. Япщылхэм лые арахыщтыгъэ, къэралыгъом ар зәридерэм имызакью, аш фәдэхэр къиухумәштыгъэх. Адигэм цыфыр джащ фәдиззу ыгъэлъапләштыгъэти, лые епхыме о унапэ бъэптиутыжъеу алъитәштыгъэ. Адигэ шэн-хабзэ зәхәтыкіем анахь шъхъаляу ыгъеүцүштыгъэр цыфым ынапэрэ уасаң фәпшырмэр. Ар тихабзэ тээхэм, цыфыр вэр мөкбөдү. Псәм дәмүләржэжыр цивилизациешхор зәхэтакю, цыфыр ашт мәхъанынчэе ешы. Адыгэхэм ахэлтыгъэ дәхагъэр кытгъэттысәккыгъехэм альэгүштитгъэ ыкыл щылекэ дахэ тиәнену тыфаемэ, ахэр къетиухумэнхэ фае. Пстәуми афэмидэу цыфыр цыфыры зышырер үушыгъэр арьи. Цыфхэм азығагу фәбагъэ, дәхагъэ, хәбзэ гъэнэфагъэ дәмьльмә, адэр пстәуми мәхъане яләп. Тхыдэри, орәдыхъхэри, нарт эпосри, тыйзи къенжэхъягъэх. Тыфаемэ, амал горэ къэдгютмә, зыттыгышшумэ түккүйзэтенешт. Тэ штөмүкіодырэр «адигэгу» зыфалорэр арьи. Ар джыри тлын хэлтышь, джа адигэгум къизэригъэпшыщт шүгъэм, дәхагъэм ташэгүгы.

ми, ағъекіодынәу фәягъәхәми, къыткіехъухъәхәрәм зы гүшьиң ямыуагъезу ар аль хәлъезу къэтеджых. Гъекіодыгъош!оп тильәпкъ. «Адыгәшым нәмыйкышым ыль хәбгъәльладәу птупщими, ліәшіегъуиту теккыгъезу ыль егъекъәбзәжыш адыгәш мәхъужбы» alo. Джыдәдәм дунаим мәхъанә имыләу бә щекіокырәр. Технологие пәрыйтыр, машинәхәр бә хуғъәхәми, цыфыгъэр мәкіоды. Псәм дәмымләжъәжъырә цивилизациешкор зәхәтакъо, цыфыр аш мәхъанынчъе ешы. Адыгәхәм ахәлтыргъе дәхагъэр къытетъэтысқыгъәхәми альгъущтыгъе ыкни шыїкіә дахә тиәненәу тыфаемә, ахәр къэтүхүмәнхә фәе. Пстәуми афәмыйдәу цыфыр цыфы зышырәр լушыгъэр ары. Цыфхәм азыфагу фәбагъе, дәхагъе, хәбзә гъэнәфагъе дәмымлымә, адәр пстәуми мәхъанә яләп. Тхыдәри, орәдыхъәри, нарт эпосри, тыбзи къенәжъыгъәх. Тыфаемә, амал горә къәдгъотмә, зытлыгъышъумә тыкъыизәтененшт. Тә штөмикло-дирәр «адыгәгу» зыфаорәр ары. Ар джыри тльы хәльыш ары, джа адыгәгум къызәригъәпешышт шүгъэм, дәхагъем ташәгүгъы.

Щагум дэт мэzym хэт цум

Укызхэкыги, укыздикыги шэжь афыуиэныр тиакыл кызыктуагъэм кыщегъэжъагъэу шэн тфэхъу. Ары нахыжъмэ тызэрагъасэштыгъэр.

Шэжь уилем, уапеке упльэн олъекы, ыпеке опльэмэ джыри огугъе, зэрехурэмкэ, уигугъе лэнек хүрэп, «гутъэр тыши» зытуагъэм зыктиуагъэр ешэ, тэри ар гукэ зэхэтшэ.

Тиблэкыгъе акыл хэтэзгэхъирэ шылэнгъэр ары, тызъасэрtekлонигъэу е гъэхбагъэу кындуххурэм изакъоп, кызышыттеклохэрэм кызыктыпте.

кытуагъэхэм бэрэ угупшисэм, губзыгъе уешы.

Тэш фэдэ лъепкыр бэрэ эзплэкыжызз гупшисэн фауемхъу – дгъэхъягъэри бэ, дунаим апэ кытхеуягъэхэм цыфмэ такыхэкни лъепкыжъеу дунаем тутет, тэ кындуххурэм ашыгъыбэр гъашэм игъогу башлагъе зыткыжъгъэр, тэ джыри тэкто. Дэгүү ыаджи кындуххурэм, е ыаджи тпеклекыгъ, шылэнгъэм бэрэ тиутхыпкыгъ, ау чыгэжъым бжыхъэжым итхапхэр кынпегъезыхэми чыгыгъ чыгыгъу къенжъы, бжыхъэм къеклэжъы. Нарт Тхагъэлэдж ичыгхэр кынмэфа щылэм щыдыхъэм, гъатхэм къехъужыхъээз кынзэрхырэм фэдэу тэ, адигэ ябынкэ, дунаим игъогу икымафи тыкыхеуягъ, игъатхи тидеклэжъы. Джаш фэдэшт чыгыгъ ыльапсэ чыгум хещагъэ хүмэ, ау шхъяшупкыимэ кындуххурэм ымыгъотеу мэгуу. Аш фэдэ охтэ ымыгъу кытэккүлэ тифагъэр — заом имшюжь тичыгу зырчъэм.

Шапсыгъэм ягыбзэ кыншо: «Бжыхъэр къесымэ пэчыхъадзэр къэклош тэгъэсты, гъатхэр къесымэ стафэр зэлатшэ гущэу тэпсэу...». Мир хүнэп алош гъэзэотэ заом нэбгыре пшыктуу хахъэх, зыдыхъагъэхэр минитум кыншымыкэн. Шыхбафитныгъэм пae апэ атыгъ. Ары зэрэлэп-кытхеуягъэхэм бэрэ угупшисэм, губзыгъе уешы.

Зоам теклонигъэ кыншыдэзыхъэрэм ар ыгъэмэфкы хүмэ загъорэ угупшисэ — бгүйтумки мыш фэдиз зыхкодагъэ заом теклонигъэ зымы кыншыдихъэрэп, бгүйтумки ныххэр щэгъых, сабийхэр ибэу къэнх, хэмкоклекжын тыркьюу пкыыми гуми кытенэ. Ар етлани ренеу ильэс къэс теклонигъэр хагъэунэфкы хүмэ а тыркъохэр кынжыхэрэп, ренеу мэятах. Заом нэлээт зэкэми зедепхыныш, аш щыуухын фае. Ау гум ар икынштэп, шэжъым ренеу хэтышт, сид фэдэу ар къепшлэжъира, къепшлэжъимэ сыда угу кынжеккүрэр — джары улчэр зыфекложырэр.

1864-рэ ильэснэм Кбаадэ пачыхъадзэм Кавказын зэрэтеклуагъэм фэгъэхыгъеу парад зыншишыгъе мафэр ежхэмкэ теклонигъэ мафэр, тэркэ гу-къэкыжь дыджеу ильэс пчагъэ хуугъеу къэтхыхы. Тэ мы уахтэр шэжь зыкытфэххурэр тапкэ тицэхъын, тилэвжмэ зызэрагъэкүн гугъе яэнэры ары. Блэкыгъэр тиклэгъеконуу тапеке тицэхъын, тицэхъын тэлэхъе, тицэхъын тицэхъе.

Шэжь Мафэр адыгэ ябынкэ зэрдуданау джы хагъэунэфкырэм игуу къепшынэу амал тимылэу бэкаэр къэтхыхы. Тэ тапэ щылагъэхэм джары къарыктуагъэр, Тхэм ишыкур, тэркэ ыуухыгъеу тон. Ари на-

сыпигъэба кындуххурэм — шыпкыр зыпкы иуцожьыгъ, сид фэдизэу дышыэр псынжым хэпкухагъэм, утельэкынхажымэ кыншэрэлдыжырэм фэд. Сэ шэжь Мафэр маим и 21-м хэдгэунэфкырэм адыгэ ныпымрэ егъашэм адыгэм джы игъогогуунхэм сыщэгүү. Ахэр зэдтилэхэмэтинып жауплэ тфэхъун, тишэжь хуугъэр егъашэм тшигэгъупшэнэп, аш лышшэжь ритшынэу арэп, дунаим икущэрэх икуцхэр тицогуу-тицогуу зэрэххурэм акыл хэтхыныш, тизыкныгъэрэ тикlyaklэрэ зэдыштэнхэу ары. А зыкныгъэрэ адыгэ ябынкэ егъашэм тицэхъынкытуагъэр...

Шэжь Мафэр тиэр кыншытэлтижьым иапэрэ лъебэххурэм гъогу садытхэагъ, садыркытуагъ, хэгъэгубэм арытэхъагъэхэ адыгэм ясатыр садыхэтгэг, пкынкэ сынэмсыгъэм егъашэм гукэ сирягъусэу къесхыхы. Ари къин, ау насыгыгъ, фэдэ кындуххурэм сыдым ымыуас! Псынкагуаа е псынкагуаа пломэ зи ыашхэнх хуугъэр, чыплэ тимыкыншоу тицшыуэлэбагы щыл, ау «аргъоири игъом мэтэджы», күшэрхыр игъом мэктэдэ, тицэхъе.

1991-рэ ильэснэм икэххэм адэжь апэ Израиль сыйкогъагъ, Кифар-Камэ дэсхэр сибысымыгъэх. Ыпэрэ ильэс зытлум мыш кынжекъэхээ тицэхъе-гъухэр хэкухжым къеконхэу

амал агъотыгъагъ, альэгъурэмэ зыхахъэрэ цыфхэмрэ агу итыс-хэхэу, ежхэри цыфышихъэу, кыншхэхъагъэхэри джащ фэдэ заклэхэу зерихылэгъагъэх. Ахэр бысымымэ зэбгырахьштыгъэх, зэхэубытагъэу зы чыплэ клонхэу амал ялагъэр, хэти иунэ рицэблэгъэнэшь, щихъаклэнхэу фэягъ. Klo, сэ хэхэс адыгэхэм ыпеки сахахъэу, кынхахъэхэу, шүклаеу тизэхэгъозагъэу щытити, садэжь мымаклэу къеблагъэштигъэх. Ежхэм яунэ тегээпсихъагъэмэ, фэшыгъэу гээпсихъагъэмэ афэдэ тилагъэр, унэ ытэгъэмэ тахэсэу, ежхэр сэмэркьеухэмэ «бзыу набгю-кэ» яджэхэу щытигъ, ау унэм иинэгээ-ишьомбгыуагъэм ельтыгъэп ныла гуфэбэнгъэхэу хаклэм фыуиэштмэ, тиунэ цыклюми, хэт фэдиз кынхылэгъэми тифэштигъэх, тизэххынштыгъэх.

Апэрэ израиль адыгэхэу кынхэхъагъэхэри джаущтэу садэж къеблэгъагъэхти, ыпеклэ Тыркуум кыншыжьыгъэхэ кэлаклэхэр, Жэнэ Болэт, убыхэу Догтуу Мирач афэдэхэр, синьбджэгъу шъэгъухэри къекуагъэх, унэм ис бзыльфыгъэми ишшэшэгъухэри кынхэхъагъэх. Купышлоу тизэрэг-гъоигъ, йанэри ушъагъэ, зэкэми а адигэ юфыр ары тибзэгупэ тельтир. Бэ тизэрыгушыагъэр, бэмэ таикэххопсыгъ, тапэ шуу ильэу Тхэшхом тизэхигъэхжынхэу тельэлэгъ. Еутых Ace, джы зэлъашэрэ тицхыншэшэ

Зэол I пэччь шы лъепкышиу, мэйу, щабзэрэ щэбзащэрэ, маисэ, пчы ийнхэ фай. Ахэм ямаисэ ипэццаплэр пчышхээм ехъицыр. Пыир маисэклэ кыншетырагъэуцо, ацкыи езаох. Яльэ-сыдээ хэт пстэуми шхонч яI, пцэ-шыуащэкI дэгъоу мэшэриох, ахэмкI аргъоим ынэ кырафын альэкIы. Ежхэм гын шыуцI ашишыту.

ЭВЛИЯ Челеби.

Тырку зекIу, географ, тхакIо, 1641 — 1667-рэ иль.

Адыгэим зэфэдэкэ юфтхьабзэхэу Кавказ заор заухыгъэр ильэс 155-рэ зэрехурэм фэгъэхыгъэхэр Ѣцкох. Нахыжъы, нахыжъы ахэм зэфэдэу ахэлажъэх, уйблекIыгъэ чыжъы, уинепэрэ мафи тэрэзээ икьюу пшэнхэ зэрэфаэр тхамыклаго ныбжы къемыхъужынхэй. Кэлэхъэх.

Адыгэ Республиком и Лъепкытхыльеджаплэ, гупчэ культурэ Ѣофшлэшхуу зэрэштийр кийтэхъэу, зигъо Ѣофгъохэмкэ гъэзагъэу сидигъуу а зэкээм ахэлажъэх. Ари мафэхэм аш шэжь тхылъ-къэгъэлэгъонуу

Кавказ заом ыкчи аш хэкодагъэхэм яшэжь фэгъэхыгъэр кыншызэуахыгъ. Сид фэдэрэ зауи гумэк-гухэкыр, лыуз мыкыжъыр кыншыдехъых. Кавказ заор зыншигъэр ильэс 155-рэ мэххуми, а хазабышхуу лъепкымэлэккыгъэм джыри мынупэжъагъэу цыфхэр егъэнэшхъэх.

Хыльеджаплэ щагъэхъазырыгъэ къэгъэлэгъоным «Нопамять как волна поднимается со дна...» зэрэджаагъэхэр, яхыншэу зэхэт. Апэрэшхъэм «Кавказская война: борьба за независимость» зыфиорэм кын-

Шэжь къэгъэлэгъон

Кавказ заор:

щыотагъ Черкесиом Пачыхъэм хункэн политикуу щызэрихъагъэр, къушхъэчээс лъепкхэм ашхъэ, ялэпкъ шхъафитныгъэ амалэу ялэмкэ кыншэрэххууагъэр, лэшлэгъум ехъу кийтээзээхэй. Мы темэр анах икьюу ыкчи куу кыншызэууххэрэ кыншызээхъохэу Я. А. Гординым иеу «Зачем России нужен был Кавказ?». А. Дз. Пэнэшүүм итхылэу «Западная Черкесия в системе взаимодействия России с Турцией, Англией и имаматом Шамиля в XIX в. (до 1864 г.), А. Ю. Кыргызм итхыгъэу «Раз-

Искусствэмрэ зэкъошныгъэмрэ

Зэльэпкъэгъухэм ащымыгъупшэшт зэнэкъокъу

Къоkeyпlэм щыпсэуухэрэ лъепкъхэм яискусствэхэмкэ Къэралыгъо музееу Мыекъуапэ дэтэм «Музейхэм ячэш» зыфиорэр янэрэу шыкъуагъ.

Налбый ыкъоу Лауркъан, ахэри къыхагъещыгъэх.

Адыгэ Республикаем, Къэбэртэе-Бэлькъарым, Къэрэшэе—Щэрджэсым, къалэу Краснодар ясуретышIхэр зэнэкъокъум хэлэжьагъэх.

Зэфэхысыжь пчыхъэзэхахъэр зэрищааг Адыгэ Республикаем изаслуженэ журналистэу Тлэшью Светланэ. Аш къызериуагъэу, IoшfIегъэ 46-рэ суретышIхэм къагъэльэгъуагъ. Урысюем, Iэкъыб къэралыгъохэм ашыкъуагъэхэ зэнэкъокъухэм хагъэунэфыкIхэрэ чыпIэхэр къащыдэзыхыгъэхэр суретышIхэм ахэтых.

кусствэм къыщигъэльэгъонхэр шоғъашэгъоных.

Ящэнэрэ чыпIэхэр Зэхъоху Валерэ, Наилэ Галимовам, Мээлэу Руслан къыдахыгъэх, ахэр Къэбэртэе-Бэлькъарым

фэгъэхыгъэ зэлукIэгъухэр гъашэм шуkIэ къыхэнэжьыщых.

Адыгэ Республикаем культурэмкэ иминистрэу Аульэ Юрэти Лышхъяэу Къумпыл Мурат ыцIэки къэгъэльэгъон-зэнэкъокъум хэлэжьагъэхэм къафешуагъ, шуухафтынхэр ари-тыжыгъэх.

«Музейхэм ячэш» узыIэпешэ

Пчыхъэзэхахъэр «Музейхэм ячэш» нэбгыре шъэ пчъагъэ щытльэгъууг. Музейм иофишие Сулейманова Фатимэ къэгъэльэгъонхэм яхылIэгъэ къэбархэр ныбжыкIэхэм къафиотагъ. Шыр цыфым иныбджэгъушоу зылтытэхэрэр суретхэм къакIэлтырымыкIхэу зэрэштыгъэхэр тшоғъашэгъоныг.

Пчыхъэзэхахъэм орэдхэр къыщыуагъэх, ансамблэу «Зэрдахэм» икъашуаклохэм пчэгур къагъэдэхагъ, къашью «Ислъамье» дэгьоу къашьюгъ.

Зэльашэрэ суретыш-модельэрэ Сташу Юрэ иофиша-гъэхэм нэбгырабэ яллыгъ.

Ioftkhъabzэр зэгъэшүшомбгъу-гъэу щыIэнгъэм щыпхырыщи-гъэнэмкэ, эзхэцаклохэм мыль-кукIэ ИэпIэгъу ятыгъэнэмкэ Адыгэ Республикаем и Лышхъяэу

Ioftkhъabzэр зэгъэшүшомбгъу-гъэу щыIэнгъэм щыпхырыщи-гъэнэмкэ, эзхэцаклохэм мыль-кукIэ ИэпIэгъу ятыгъэнэмкэ Адыгэ Республикаем и Лышхъяэу

Дунаим щыцIэрыло усаклоу, драматургэу, тхаклоу Къуекъо Налбый илтэс 80 зэрэхуугъэм фэгъэхыгъэ къэгъэльэгъоныр искусствэм ишэххэе лъагэхэм адештэ. Зэльашэрэ общественна IoфышIэшхоу Къуекъо Налбый ыгу къытимыожьими, ишүшагъэхэмкэ къытхэт, тэгъэлья-плэ.

Къэгъэльэгъон-зэнэкъокъоу «Шы анахь дэгьоу Бэчкъан» зыфиорэм изэхэшэн кIэшакло фэхъуугъэх музеймэ республикэм иобщественнэ движениеу «Адыгэ Хасэмрэ».

Зэфэхысыжъхэр

Зэнэкъокъум изэфэхысыжь фэхъэхыгъэ зэхахъэм музейм ипащэу Кушуу Нэфсэт къыши-иуаг зэхэшэн IoфышIохэмкэ ИэпIэгъу къафэхъуугъэхэм лъэ-шэу зэрафэрэзэр.

Ioftkhъabzэр зэгъэшүшомбгъу-гъэу щыIэнгъэм щыпхырыщи-гъэнэмкэ, эзхэцаклохэм мыль-кукIэ ИэпIэгъу ятыгъэнэмкэ Адыгэ Республикаем и Лышхъяэу

Къумпыл Мурат ишоғъашхо къызэригъэкъуагъэр Кушуу Нэфсэт, аш игудээу, Къуекъо Налбый ишхъэгъусэу Жаннэ, нэмыххэм къауагъ.

МылькукIэ ИэпIэгъу къафэхъуугъэх Адыгэ Хасэр, IoфышIохэмкэ ИэпIэгъу «Минотаврэм», «Монолитым» япащэхэу Цэй Заур ыкъи Дзыбэ Валерэ. Пивэш заводэу «Мыекъуапэм» Иэшхъээтетэу Пэнэшьу Къэплъан, Къуекъо

Шуухафтынхэр

«Живопись. Скульптурэ» зыфиорэ зэнэкъокъум аперэ чыпIэхэр Хъагъундэкю Мухнамэд къыщыдихыгъ. Къэрэшэе-Щэрджэсым ар щэпсэу. Шым исурэт аш гъэшIэгъонэу ышыгъ, псэ-птым фэд.

Къэбэртэе-Бэлькъарым исуретышIеу Тхээзэлтыжь Руслан ятлонэрэ чыпIэхэр фагъэшьошагъ. Адыгэ Республикаем исуретышIхэу Шъэожъ Хъасан, Къуанэ Аспълан, Давид Манакъян ящэнэрэ чыпIэхэр ахыгъэх.

Графикэр «Бгъэфедэн пльэ-кырэ искусствэр» зыфиорэ зэнэкъокъум Бгъэжнэко Задурбэч аперэ чыпIэхэр къыщыдихыгъ. Суретышыр Къэбэртэе-Бэлькъарым щэпсэу. Адыгэ Республикаем исуретышIхэу Хъуажъ Рэмэзан иофишIагъи хагъэунэфыкIыгъ, ятлонэрэ чыпIэхэр къыфагъэшьошагъ.

Р. Хъуажъын пхъэм хиши-кыгъэ суретхэр лъэгъупхъэх. Шыр нэгум къыкIагъуацо. Рэмэзан къызэртиуагъуацо, цыфымрэ шымрэ язэфыщыткIэхэр ис-

исуретышых. Адыгэ Республикаем Бирсыр Абдулахъ, Ольга Бресловцевам, Платыкъо Айдэмэр ящэнэрэ чыпIэхэр къаахыгъэх.

Къэбэртэе-Бэлькъарым исуретышIхэм ялтыклоу, Щэрджэксъалэ адыгэ культурэм иунэу дэтэм ибысымгащэу Шыбзыхъо Оаисэ зэхахъэм къыщыуагъ зэнэкъокъум изэхэшэн кIэшакло фэхъуугъэхэм лъэ-шэу зэрафэрэзэр. Бэчкъан

Графикэр «Бгъэфедэн пльэ-кырэ искусствэр» зыфиорэ зэнэкъокъум Бгъэжнэко Задурбэч аперэ чыпIэхэр къыщыдихыгъ. Суретышыр Къэбэртэе-Бэлькъарым щэпсэу. Адыгэ Республикаем исуретышIхэу Хъуажъ Рэмэзан иофишIагъи хагъэунэфыкIыгъ, ятлонэрэ чыпIэхэр къыфагъэшьошагъ.

Р. Хъуажъын пхъэм хиши-кыгъэ суретхэр лъэгъупхъэх.

Шыр нэгум къыкIагъуацо.

Рэмэзан къызэртиуагъуацо, цыфымрэ шымрэ язэфыщыткIэхэр ис-

ЗЫ МЫЖЬОСЫН

1988-рэ ильэсүм Джыракыье щыщ кэлэ ныбжыкэ куп къалэу Донецкэ щеджэштыгъэ. Ахэр зэрэгъэшьэогъухэу, зэгъусэ зэпытхэу, сид тоф яэмий зэдагъэцакэу, 1989-рэ ўзффэхъухэу щитыгъ. Ахэм аашишыгь Нэгэрэкъо Азэматрэ Тулпэрэ Муратрэ.

Адыгээр бэй дунаим щитэкъүхъягъ, ау ихэбзэ дахэкіэ тыдэ щылэми къахэцы. Пчыхъэ зэйлкіэгъ горэм клалэхэм яныбджэгъу украинцэу къахэхъягъэм гъусэ илэу къычлэкигъ. Ар нэйасэ къафишыгъ ыкчи къариуагъ: «Мы клалэр сишъэогъо Сири-ем къикыгъ, ыцлэр Мыхъамэт».

Тілекуре щысығайхәу адигабзәкі зәчыләгүхәр зәдегүшіләхәу Мыхъамет зәхихыгы. Үлтәңүрәр ғығашлау ежыри зәрәдыйгәр а чыпіләм көащырыуагъ ықли джащ дәжым кіләлакіләхәр нахь благъәу ныбаджәгъу зәфәхъүгъәх. Уахътеші Мыхъамет Джыракъые кырагъебләгъагъ. Мо кіләхъакіу көафекіуагъэм ихъатыркі зәнныбджәгъухәр Аззәмат дәжъ щызәрәугъоингъәх. Аззәмат ятәу Рамзин кіләхъакір нәүла-сә фашыгы. Мыхъамет икъебар, ишыләкілә-псөүкі, Сирием адигәү щыпсөүхәрәм зәращыщыр ащ ралыагъ. Рамзинә ар лъәшәу игуапә хъугъе ықли хъакіләм зәрифәшшүашәу дахәу кыпәгъоктыгы. Мо кіләхъакіу көэкіуагъэм арапыбызәр дәгъою ешіләти, Рамзинә рищажъәхи ящагу кыыгот къәхальәм зәшъэогъухәр дишаагъәх.

Нэгэрэкъо Казбек, Мерэм Мурат, Шэуджэн Къадыр.

ащ изэхэфын зэрэпилтывгэхэр аш кышцуяатэ. Ау икү фэдизэү аш тетхагъэр зэхэфыгъэ зэрэмыхуугъэр Иismaхиэл кышюта-гъэм кышыхихъяшыгъ.

тъэ сантиметрипш мэхъу. Аш арап хъарыфкээ хэутигъэу тхыпхъэхэр тетых. Тетхагъэхэм Мыхамэт къаригъэджэнэу Рамзинэ ыгу хэлъыгъ, ау зериоу къычыкъыгъэп. Арап хъарыфкээ тхыгъэми, арапыбзэу зэрэшмытыр Мыхамэт къариуагъ. Тетхагъэр зэхэфыгъэ мыхуягъэми, щэч хэмьльэу мыхъосынным мэхъянэшхо чылэмкээ зериэр Рамзинэ калэхэм къафиотагъ. Аш зэрэхигъэунэфыкыгъэмкээ, Джырактыехэм ижъыкээ мыхъосынным осэшхо фашыщтыгъэ, аш ишыхъатэу чылэр тыдрэ чылпэ мыйкоштыгъэми къызыдьращекъыщтыгъ, зыдэтисырэ чылпэми ар шагъянуужьыщтыгъ.

пәмі ар щағындағы тұрақтылықтың. Мыш ыпекі мыжъосынным тетхагъэхәр зәрагъашімә ашо-иғыу ыуж зеритығъәхәр Джы-ракъые щыщәу Әзгүжье Иса-махылә кыбытәжъәу 1990-рә ильесым Хуажъ Нурет кыт-хыжығъәу Адығе къэралыгъо университетым, Лъепкъашән-гъэм и Гупчә иархив хәль. Сурэтхәр тырырагъәххи Ленин-град зәрерагъәхығъагъәхәр ыкли Сирием щыщ кіелитү мәзитто пілеу щығағъэр зы, осмәнбаззәу пәсэрэ зәманым Тыркуем ща-гъәфедәштыгъә тхакіемкә мы-жъосынным тетхагъәр хәутығъә-нәу ары. Ау непәрә тыркубаззәр латин хъарыфым тетәу гъепсы-гъә, аш пае осмән тхакіем хә-шықі физиілә цыф мы тхығъәм къеджән зыльәкынәу щытығъәр. Аш фәдәу Къадыр игүнәгъоу, осмәнбаззәм хәшықі физиіләу Хъаттат Фатих Кеңдже сурет-хәр іекілігъәхығъаң. Фатихъ

гъэкіәрәклагъеу осмәнъыбзәкәт тхәнхәм кәләцүкүхәр фегъасәх. Осмәнъыбзәм хәшылык фызилен кәләзгәдҗәм исәнәхъат кыышыхъатәү ыңғарә ылъякъуаңырә ыпә «Хъаттат» пыгъехъуагъеу едҗәх. Фатихъ мыжъосыным тетхагъәр тыркубзәкәт кызызәри-дзәкыгъ. Къенагъэр адигабзәкәт кызызәбдәзкыжыныр арты, артыркубзәм кырихыжы ежъ Къадыр адигабзәкәт кызызәри-дзәкыжыгъ ыккى мы юфымкәт лъәшәү Іепыләгъу кытфәхъугъ. Аүштәу мыжъосыным «ыбзә» къэтләтагъе хуыгъе. Ильяс пчагъэм чыләдәсхәр зыгъегумәкѣштыгъеу мыжъосыным тетхагъәхе тхыпхъәхәм къарыкырәр зымәфә клоңым зәхәфыгъе хууыгъ.

Мары ащ укызызәреджәштүр:

«Тэрээзү къепль
мы мыжъосынным,
Акъыл уиээмэ умычъый,
Уиакъыл пшъхъэ игъэлъ,
Шъхъафитэу
сэри къэскүхъащтыгъ,
Еппль джы сшъхъэ
къырыкүагъэм,
Нэужым ятэ сыхъужыгъ,
Мыжъо къытырагъэуцаагъ
сашъхъагъ.
... джыкъо Мыхъамодэ ыкъо
Хъусен-бей,
Емынэ уzym илъкыгъ.

Аш ыпсэ паекэ «фатихъа» шъутедж

1233-рэ ильэс (хьиджрэмкIэ)
— (1818-рэ ильэс)»

Мыжъосыным тетхагъэр зэдзэкъыгъэ зыхъурэм пстэури нафэ къэхъуным тыщыгугъыгъау зэрэтоу хувьгэп. Аш къылыгъыгъэхэ Ioфыгъохэр къежьэх къодыеу щытыгъ. Лъэкъуацлэх тетхагъэр къызынчублэрэ чынпэмэх харьыфхэр гоутыгъеу къычлэхкыгъ, «... джыкъо Мыжъамодзякъо Хъусен-бей» elo. Тхыгъээ зэфэшхъяфхэм зафэдгээзи ашиг изэхэфын үүж тызехъэм гупшысэх гэшлэгъонхэм такъыфэкчлэгъ.

Зэман чыжьезу блэкыгъэм мыжъосынным тетхэгъэштыр бгъэнэфэнүр ыкли ар хэуутыжыным къиньтээ зэфэшьхъаф хэр къыпыкыщтыгъэх. Мы юфы гъохэм атэгээпсихъафхэй цыф гъэнэфагъэхэр Тыркуем къирашыгъэти юф дашэштгэе э лыглохэр Тыркуем агъаклохэти мыжъосынүр ашт къыщарагъэшыти, нэужум хэкум къащжыгыти щагъэуцужыгъэ. Арт үшлэхэу щитгээп, юфым хэшьык фызилагъэр мэктагъэ ухажтэуи, мылькоуи теклуадэштыгъэр бэ, ашт къыхэкіеу мыжъосынхэр арагъэшынхэу цыф къызэрхъохэм яамал къыхыгъэштыгъэп. Джыракъые пштэмэмыш фэдээ зэшлокл илэштгэеу оркъэу е лээкъольшээу, ылтээ къуаци «джыкъо» клах илэу джылакъо дэссыжьэп. Ау тичылэшьыгъэу, Джыракъые икъэбар зытхыгъэу Зөзэрхээ Къасимэ илэперхийхэм тызахаплээм ашт фэдээ лээкъо льэрхъэу Джыракъые дэссыгъэу зигугуу къышыгъээр Лылкэлкыкъохэр ары. Къасимэ къызэрхийхыгъирэмкээ. Джыракъые къушхъэм зычэсийн Лылкэлкыкъохэр оркъэу дэссыгъэхэу ары. Ахэм ашыгъэу Лылкэлкыкъо Мыхъамодэ ыкъо. Бисльян къэгүшүүлээ зыххукиэтэклүү зэтенээз къылорэр къылкыиотыкыжыгъэштгэв. Ашт паеццэдээз Бзаку нахьыбэмэ разштгэгъэри, зэрэшштгэгъэри. Хабзэу ижъыкээ щылагъэм ельшигъэу Бзакор зыхэсигъэ хьаблэм Бзэкохъяблеклээ еджэхэуи къыхэкъыг.

теплъы. Оркъеу а зэманным чыллэм дэссыгээ Лыкілекікъыкъо Базакомрэ Хъусенеу мыжъосыныр зыфагъеуцугъэмэрэ, нафа кызыэрэхъуцугъэмкіэ, түми ятэр Мыхъамод. Мыхэр зэлъэкъоц!-эгъухеу зэрэштыхэри, тетыгъоу ялэри, уахътэу зыщылсэ угъэхэр зэрэзэтэфэрэри мыш кызыдэтлъытэкиэ, ліитгур зэшыгъэхеу кычылекъы. Мыжъосынным цэу тетхэгъе Хъусеным «бей» пычыгъор пыгъэхъожыгъ. Аши мэхъанэ гъэнэфагъэ ил. Хъаттат Фатихъ Кещджи кызызэриуагъэмкіэ, мыш дэжкым «бей»-м кыгъэльягъорэр Хъусеным тетыгъо ляагэ зэрилэр ары, «лъятэнгъэ зыфэтш! эу Хъусен» зыфалоштыр ары аш кынкынэр.

зыфэпшоңтыр ары аш кыкырэр. 1233-рэ (1818) ильэсэү мыжъом тетхагъэм зыфэдгээзэн. Тхыгъэу тетым Хүусен емынэ узым илъыкыгъэу къело. Тарихъым зыфэдгээзэмэ адыгэ шьоллырым охтэ зэфэшхъафхэм мы узым заулэрэ зыкыышылэтиг. 1810 — 1812-рэ ильэсхэми емынэм зыкынэти, адыгабэ ыгъэллагь. Емынэр урыс хэгъэгум имыхынам фэш 1810-рэ ильэсүм хы Шүцэ лушъом щыублагъэу Каспийскэ хым нэсыжъэу урыс пытпалэхэу кордон кэшциплэн атетыгъэхэм «карантийнэ щагухэр» аашашыгъягъэх. Ышхъаагъикэ къызэрэшьиуагъэу, мыжъосынам ильэпсын юфыбэ къыпыкыщтыгъэ, аш пае ар хъазыр зыхыгъэ уахътэу къэм зыщытрагъэуцожыгъэ ильэсир арау тепллы тетхагъэр.

Адыгэ тарихын пыль шлэнхьэлэжьэу Клубэ Нарт мырэүштэй хегъаунэфыкы:

— Ижъыкѣ адыгэхэм хабзэу ахэлъыгъэмэ ашыц хъугъэ-шлэгъэ зэфэшьхъафхэм япхыгъеуз псууплэ чыплэр зэблахъу зыхъукѣ, нахъ уасэ зыфашыщтыгъехэ цыфмэ якъэхэр чыпла克лэм зыдащэжыхъети икъерыкѣу зерагатчынчынштыгъехэр.

Мы зигугуь тышыре мыжъо-
сыным зыфедгъазэмэ, тетхагъэм
нэмыкI икъебар зышлэрэ чылэм
джы дэсъижъэп. Джыракъье къэ-
хэльэ гупчэм ар изакъоу къа-
щэжъыгъагъа, хъауми хъадэм
икъупшъхээлъашхъэхэри къы-
здащэжъыхи икIерыкIеу щагъэ-
ттылъыжъыгъагъэх. Кубанске
псыубытыпIеу 1971-рэ ильесым
Краснодар дэжь щашыгъэм
адыгэ чылагъохэу исыгъэхэр
къырагъэкощыкIыгъэх. Ахэм
якъехалъэхэри зерягъусэхэу
чыпIакIеу къаратыгъэм къада-
гъэкощыгъэх. Ау, нэмыкI лъэны-
къокIе тыкъыизеплъырэм, быс-
лымэн динир я 19-рэ ллэшлэ-
гъум адыгэхэм икъу фэдиззэу
къахэхъагъэу ыкIи зэрхэйэу
щытыгъ. Ащ ельтыгъэу хъадэр
къычIэпхыжъыныр диним ыдэ-
рэп. А зэманым ашхъэ къау-

Хабзэм икъулыкъушІэхэм я Спартакиад

Яамалхэм ахэхъо

дыгэ Республикаем ихэбзэгъеуцу, игъецеклэкло хабзэ, ичыпіэ зыгъэорышаплэхэм яофышлахэм я партакиадэ ятлонэрэу зэхащагь.

Республикэм истадионэу «Юностим» зэхахьэу щыкъуа гъэм Парламентым и Тхаматэу Владимир Нарожнэр кыышыгүйшигагь. Адыгейим и Лышыхъэу Къумпыл Мурат ыціэкіе В. Нарожнэр Спартакиадэм хэлжэхэрм къафэгушуагь, гъэхъягэхэр ашынэу къяджагь.

Физкультурамрэ спортымрэ апышагъэхэм псаунгъэм игъепытэнкіе лофтхабзэхэм чанэу ахэлажьэх. Ныбжыкіхэхэр зыллащэнхэмкіе амалэу ялэм кыыхэхьо. Спорт посуюальхэр Мыекъуапэ, районхэм аашашых. Иофшэнхэмрэ спортымрэ зэпхыгъэхэу щыгъенгъэм зэхъокынныгъешуухэр фэшыгъэнхэр Спартакиадэм изэхэшаклохэм яшьээрьльэу зыфалытэжэы.

2018-рэ ильэсийн Спартакиадэм Мыекъуапэ икомандэ

апэрэ чыпіэр кыышидихыгь. Красногвардейскэ районыр ятлонэрэ хуугъэ. Командэхэм щытху тхильхэр аратыжыгъэх.

Я II-рэ Спартакиадэм хахъэхэрэ зэлукігъухэр футбольымкіе,

волейболымкіе, тенисымкіе, нэмийхэмкіи зэхащагьэх.

Волейбол

Мыекъуапэ икомандэ апэрэ чыпіэр волейболымкіе кыди-

Тенис

Республикэм и Парламент тенисымкіе икомандэ апэрэ чыпіэр кыышидихыгь.

Спартакиадэм бжыхъэм падээжыщт, спорт лъэпкъхэмкіе зэлукігъухэр зэхащэштых. Сурэтхэр Спартакиадэм кыышытхыгъэх.

хыгь. Арсен Арутюновыр, Джарымэкъо Азмэт, Николай Гутковыр, нэмийхэри теклонигъэм фэбэнагъэх. МВД-р ятлонэрэ, МЧС-р ящэнэрэ, Шэуджэн районыр япллэнэрэ хуугъэх.

Зэнкъокум исудья шхъаалеу Павел Зборовскэм зэрильхэрэхэмкіе, командэхэм ешлэхэдэгүү къағэлгэгъуагь.

Футбол

МЧС-м икомандэ Прокуратурэм иешлаклохэм пенальтикіе атеклуи, апэрэ чыпіэр фагъэшьошагь. Хыкум приставхэр 5:0-у Адыгэхъялэ икомандэ теклохи, ящэнэрэ чыпіэр кыдахыгь.

Футбол. Ятлонэрэ купыр

«Зэкъошныгъэм» тегъэгүгъэ

Ятлонэрэ купэу «Кыблэм» футболымкіе зэнкъокуу щыкорэм жъоныгъуакім и 18-м я 28-рэ зэлукігъухэр щызэхашагьэх. Мыекъопэ «Зэкъошныгъэр» Новороссийскэ «Черноморцем» щыдешлагь.

Зэлукігъухэр

«Ангушт» — «Чайка» — 0:5, «Биолог» — СКА — 2:1, «Волгарь» — «Мэшыкъу» — 3:0, «Краснодар-3» — «Легион» — 1:2, «Урожай» — «Спартак» Вл — 5:2, «Черноморец» — «Зэкъошныгъ» — 2:0, «Спартак» Нч — «Динамо» — 0:0.

Чыпілехэр

1. «Чайка» — 64
2. «Урожай» — 63
3. «Волгарь» — 55
4. «Черноморец» — 46
5. «Легион» — 40
6. «Зэкъошныгъ» — 39
7. «Спартак» Нч — 39
8. «Биолог» — 37
9. «Динамо» — 31

10. «Спартак» Вл — 30

11. «Мэшыкъу» — 28

12. «Краснодар-3» — 25

13. СКА — 24

14. «Ангушт» — 15

15. «Академия» — 9

«Зэкъошныгъэр» «Ангушт» Назрань жъоныгъуакім и 24-м пчыхъэм сыхытагыр 6-м лукишт.

Я 29-рэ зэлукігъухэр

24.05

«Динамо» — «Черноморец»

«Легион» — «Урожай»

«Мэшыкъу» — «Спартак» Нч

«Спартак» Вл — «Волгарь»

«Чайка» — «Биолог»

Я 30-рэ зэлукігъухэр жъоны

гъуакім и 31-м ялштых. «Зэкъошныгъэр» посэуплэу Прогрессым щыдешшт «Биологым».

«Зэкъошныгъэм» ильэс ешлэгүр ыухынымкіе зэлукігъу 2 кыффенагъэр. Тикомандэ зичээзыу ешлэгъухэр кыыхынхэу тегъэгүгъэ.

Нэклубгъор зыгъэхъазырыгъэр ЕМТЫЛЬ Нурбый.

Редактор шхъаалхэр:

ДЭРБЭ Тимур
ХЬЭШҮҮЦИЭ Мухъэмэд
ТХЬАГЬЭПСЭУ
Уцужыкъу

■ Зэхээшагьагь:

Адыгэ Республикэм лъэпкъохэмкіе, йэкіб къэралхэм ашынсурз тильхъэгъухэм адьгырэ зэлхынгъэхэмкіе йыки къэбар жуутгэм иамалхэмкіе и Комитет Адрессыр: ур. Крестьянскэр, 236

■ Зыщаушхъатыгъэр:

Урсын Федерацием хэутын Иофхэмкіе, телерадиосъетынхэмкіе йыки зэлхынгъэхэмкіе амалхэмкіе и Министерств и Темир-Кавказ чыпілэгъэлэхэмкіе йыки зэлхынгъэхэмкіе и Комитет Адрессыр: ур. Крестьянскэр, 236

■ Зыышхаутыэр:

ОАО-у «Полиграф-ЮГ»,
385000, къ. Мыекъуапэ,
ур. Пионерскэр, 268

■ Редакциер зыдэшыгъэр:

385000, къ. Мыекъуапэ,
ур. Первомайскэр, 197.
Телефонхэр: приемнэр: 52-16-79, редактор
шхъаалхэм игуадзэ —
52-49-44, пшъэдэкъыж зыхыр
секретарыр — 52-16-77.
E-mail: adygoe@mail.ru

■ Пчагъэр

4300
Индексхэр
52161
52162
Зак. 936